

РЕФЕРАТ

циклу наукових праць

**кандидата економічних наук, докторанта Омельченко Алли
Анатоліївни, кандидата економічних наук, наукового співробітника
Штогрин Галини Степанівни, молодшого наукового співробітника
Каленської Ольги Вікторівни, аспіранта Міскевич Ірини Олександрівни
«Модернізація системи екологічної безпеки: складові та інструментарій
досягнення»**

Наукова робота включає цикл наукових праць, до якого входить 17 робіт, в тому числі 3 монографії (2 з них видані за кордоном), 12 статей у наукових фахових виданнях України, іноземних виданнях та міжнародних наукометричних базах, 2 публікації у матеріалах наукових конференцій.

Мета роботи: розробка концептуальних і теоретико-методологічних засад визначення складових процесу гарантування екологічної безпеки з урахуванням вимог екологічної модернізації та обґрунтування прикладних рекомендацій підвищення її рівня.

Для досягнення мети було поставлено та виконано наступні завдання:

- розкрити сутність екологічної модернізації та аргументувати необхідність провадження концепції екологічної модернізації у суспільно-економічний розвиток для цілей підвищення рівня екологічної безпеки;
- аргументувати визначені складові екологічної модернізації гарантування екологічної безпеки України та її регіонів відповідно до вимог сталого розвитку;
- визначити теоретико-методологічні засади формування механізму екологізації розвитку житлово-комунального господарства та проаналізувати його показники;
- запропонувати вдосконалену методику оцінки рівня екологізації житлово-комунального господарства та розробити інструменти стимулювання концепції його сталого розвитку;

- визначити пріоритетні стратегічні напрями управління екологічною модернізацією охорони атмосферного повітря для забезпечення його якості та екологічної безпеки;

- визначити основні інструменти сталого землекористування та управління ґрунтами з метою підвищення їх екологічної безпеки;

- виявити світові та вітчизняні тенденції інституціоналізації екологічної безпеки в умовах сталого розвитку.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше було проведено комплексне дослідження з визначення процесу модернізації екологічної безпеки як системи взаємопов'язаних організаційно-економічних заходів раціонального ресурсозберігаючого природокористування та гарантування екологічної безпеки території.

В результаті проведених досліджень було:

- розкрито сутність поняття екологічної модернізації як однієї з концепцій, що розкривають способи досягнення цілей сталого розвитку. Виділено ключові елементи екологічної модернізації;

- виділено екологізацію економічного розвитку як одну з форм екомодернізації. Вона передбачає процес удосконалення економічних, політичних і соціальних механізмів розвитку суспільства, освоєння передових для нинішнього історичного періоду індустріальних та інформаційних технологій, економічних форм, супутніх соціальних і політичних інститутів;

- обґрунтовано необхідність комплексного підходу до екологізації економічного розвитку, який передбачає запровадження системи заходів щодо зниження навантаження на довкілля і підвищення рівня екологічної безпеки, що полягають у переході від здійснення окремих, і навіть комплексних природоохоронних заходів, до розробки і реалізації концепції всебічної екологізації суспільного виробництва та інших сфер діяльності;

- розроблено концептуальні засади соціально-екологічного розвитку житлово-комунального господарства в контексті актуальності стимулювання

екологізації його суб'єктів та переходу до екологоорієнтованої економіки, що спрямовані одночасно на мінімізацію впливу на довкілля та задоволення зростаючих суспільних потреб для досягнення належного рівня життєзабезпечення й проживання;

- запропоновано основні напрями модернізаційних заходів у системі охорони атмосферного повітря для забезпечення його якості та екологічної безпеки та визначено основні інструменти сталого землекористування та управління ґрунтами з метою підвищення їх екологічної безпеки;

- доведено, що базисом забезпечення сталого розвитку міст та агломерацій є формування прогресивних ресурсозберігаючих, високотехнологічних, екологічних і соціальних моделей функціонування суб'єктів економічних відносин, що дає змогу економічній системі адекватно реагувати на вимоги суспільного розвитку, забезпечуючи досягнення належного рівня показників соціально-економічної ефективності й оптимальності в містах та агломераціях. Визначено основні принципи механізму забезпечення сталого розвитку міст та агломерацій.

У циклі наукових праць представлено комплексне дослідження по розробці та обґрунтуванню наукових підходів до впровадження концепції екологічної модернізації, яка сприятиме покращенню ситуації у сфері гарантування екологічної безпеки. Модернізаційні заходи у галузях господарства покликані до збереження і відновлення забруднених ресурсів (в першу чергу атмосферного повітря, водних та земельних ресурсів), якість яких безпосередньо визначає і впливає на якість життя населення.

Висока питома вага ресурсомістких та енергоємних технологій в економіці України, низький рівень екологічної свідомості суспільства призвели до значної деградації довкілля, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, повітря і земель. Частково на вирішення вищезазначених проблем спрямоване дане дослідження.

Перехід до моделі сталого розвитку вимагає гармонійного поєднання соціально-економічного зростання із достатнім рівнем екологічної безпеки.

Серед концепцій, що розкривають способи досягнення цілей сталого розвитку, (поряд із концепціями «зеленої економіки», «чистого виробництва», «еко-інтенсивності» тощо), розглядається й концепція екологічної модернізації, однією з форм якої є екологізація економічного розвитку. Екомодернізація являє собою перехід від деєкологізованого суспільства до екологічно орієнтованого шляхом поступових комплексних реформ, що передбачає процес удосконалення економічних, політичних і соціальних механізмів розвитку суспільства, освоєння передових для нинішнього історичного періоду індустріальних та інформаційних технологій, економічних форм, супутніх соціальних і політичних інститутів.

У монографії *«Екологічна модернізація в системі природно-техногенної та екологічної безпеки»* та у науковій статті *«Теоретичні аспекти екологічної модернізації економічного розвитку»* висвітлено наукові основи екологічної модернізації в контексті екологічної і природно-техногенної безпеки, розкрито її форми та особливості в економіці і в соціальному вимірі. Здійснено оцінку екомодернізації та визначено її кількісні параметри в регіонах України. Визначено стратегічні цілі, завдання і принципи державної політики щодо охорони довкілля, розроблено стратегічні напрями підвищення ефективності екологічної модернізації та механізми реалізації заходів щодо модернізації системи охорони навколишнього середовища.

У наукових статтях *«Екологізація економічного розвитку як фактор модернізації виробництва»*, *«Екоінновації як основа екологізації економічного розвитку: проблематика та шляхи впровадження в західних регіонах України»* розглядається екологізація економічного розвитку як одна з форм екологічної модернізації. Розкриваються напрями екологізації економічного розвитку в основних сферах суспільної діяльності. Обґрунтовується необхідність переходу на інноваційну модель розвитку національної економіки як основного засобу екологобезпечної модернізації виробництва та впровадження процесів ресурсозбереження. Аналізуються

екологічні інновації та їх роль у процесі екологізації економічного розвитку. Наведено основні концепції екологізації інноваційної діяльності, а також умови для ефективного використання наявного наукового та промислового потенціалу.

В результаті проведених досліджень було розроблено концептуальні засади соціально-екологічного розвитку житлово-комунального господарства в контексті актуальності стимулювання екологізації його суб'єктів та переходу до екологоорієнтованої економіки, що спрямовані одночасно на мінімізацію впливу на довкілля та задоволення зростаючих суспільних потреб для досягнення належного рівня життєзабезпечення й проживання.

У монографії «*Konzeptuelle Grundsätze des Wirtschaftswachstums bei der Globalisierung*» розкрито теоретико-методологічні засади екологізації розвитку житлово-комунального господарства. Досліджено житлово-комунальну складову соціального чинника забезпечення сталого розвитку. Запропоновано алгоритм розроблення та інструменти стимулювання концепції сталого соціально-екологічного розвитку житлово-комунального господарства. Здійснено комплексний аналіз і проведено оцінку соціоекологічного та економічного стану досліджуваної сфери. Обґрунтовано стратегічні пріоритети екологізації ЖКГ у форматі євроінтеграційних процесів.

У статті «*The Ecologization of Housing and Communal Services of Ukraine in the Context of Sustainable Development*» представлені результати дослідження екологізації житлово-комунальних послуг в Україні. Розроблено метод інтегрованої оцінки рівня екологізації суб'єктів житлово-комунального господарства та здійснено відповідні розрахунки в регіональному розрізі. Запропоновано фінансово-економічні інструменти стимулювання розвитку житлово-комунальних послуг держави. У наукових статтях «*Шляхи вдосконалення еколого-економічного розвитку житлово-комунального господарства*», «*Аналіз сучасного стану водовідведення та водозабезпечення сільських територій в умовах євроінтеграційних процесів*»,

«Екологоорієнтовані інструменти державного регулювання житлово-комунального господарства сільських територій: перспективи розвитку», *«Еколого-економічні проблеми функціонування житлово-комунального господарства України в контексті сталого розвитку»* досліджено особливості функціонування житлово-комунального господарства України. Виявлено основні еколого-економічні проблеми. Сформовано напрями поліпшення ситуації в галузі з урахуванням пріоритетів сталого розвитку. Розглянуто екологоорієнтовані інструменти державного регулювання житлово-комунального господарства сільських територій у контексті децентралізації в Україні.

Констатовано, що основою сталого розвитку ЖКГ є впровадження енергоефективних технологій. В контексті напряму дослідження актуальність розробки концептуальних засад сталого еколого-економічного розвитку житлово-комунального господарства полягає в необхідності екологізації регіонів, що сприятиме їх переходу до екологоорієнтованої економіки. Основними структурними елементами концептуальних засад є мета, завдання, принципи, інструменти, напрями та оцінка результатів екологізації регіональної економіки (рис. 1).

Оскільки ЖКГ виступає потужною і територіально інтегрованою системою життєзабезпечення міста, ця сфера має забезпечувати комфортне проживання і життєдіяльність його мешканців. Це виступає однією з умов досягнення сталого розвитку міст і агломерацій, а базисом цього процесу є формування прогресивних ресурсозберігаючих, високотехнологічних, екологічних і соціальних моделей функціонування суб'єктів економічних відносин, що дає змогу економічній системі адекватно реагувати на вимоги суспільного розвитку, забезпечуючи досягнення належного рівня показників соціально-економічної ефективності й оптимальності в містах та агломераціях. Обґрунтовано, що для формування механізму забезпечення сталого розвитку міст та агломерацій необхідно взяти до уваги низку принципів. Детальніше вищезазначені проблеми обговорювалися в рамках

наукових доповідей «Принципи механізму забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій» та «Досвід зарубіжних країн у процесі досягнення стійкого розвитку міст та агломерацій» на конференціях різних рівнів.

Рис. 1. Концептуальні засади сталого соціально-екологічного розвитку житлово-комунального господарства регіонів (розроблено авторами)

Екологічний стан повітря вважається одним із провідних елементів визначення якості середовища проживання людини. У монографії «Екологічна модернізація охорони і використання атмосферного повітря» розкрито наукові основи й теоретичні аспекти екологічної модернізації в системі охорони атмосферного повітря; проаналізовано динаміку і компонентний склад викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря та його якість. Значну увагу приділено екологічній модернізації в системі охорони повітря, зокрема впровадженню заходів щодо удосконалення

технологічних процесів; розроблено інтегральну оцінку рівня екологічної модернізації охорони повітря. Обґрунтовано напрями стратегічного управління, та визначено стратегічні цілі й принципи державної політики у зазначеній сфері, обґрунтовано завдання екологічного моніторингу стану і якості повітря.

Модернізації потребує і сфера землекористування в Україні, в першу чергу управління ним, що сприятиме підвищенню рівня екологічної безпеки сільськогосподарського землекористування. Ефективна система управління земельними ресурсами і землекористуванням на засадах сталого розвитку дасть змогу запобігти деградації земель, знизити забруднення продуктів харчування та навколишнього природного середовища і, як наслідок, негативний вплив на здоров'я населення, а також забезпечити економічну вигоду. У статті *«Управління ґрунтами України в контексті євроінтеграційних процесів»* узагальнено дані про стан ґрунтів в Україні та глобальному масштабі. Проаналізовано, якою мірою механізми управління ґрунтами відображено у політиці регулювання суспільних відносин щодо земель і стимулювання раціонального землекористування.

Обґрунтовано, що для подальшого дослідження і реалізації практики сталого управління земельними ресурсами в Україні, зокрема у напрямку боротьби з деградацією земель та опустелюванням, необхідно розробити фінансово-економічний механізм їх підтримки як на національному, так і наднаціональному рівнях. Такий механізм детально описано у науковій статті *«Фінансово-економічний механізм проектного управління територіальним земельно-господарським комплексом: інституціональні передумови формування»*. Даний механізм включає інструменти стимулювання, податкові інструменти та фінансово-економічні гарантії, санкції, компенсації та стягування. У статті *«Оцінка впливу землекористування на екологічну стабільність агроландшафтів (на прикладі Чернівецької області)»* обґрунтовано методику оцінювання впливу екологічної стабільності та землекористування на продуктивність сільськогосподарських угідь та

рентабельність агропідприємств. Визначено коефіцієнти екологічної стабільності агроландшафту, антропогенного навантаження та індекс продуктивності агроландшафтів, що дають змогу оцінити ступінь їх раціонального використання та трансформації під впливом господарської діяльності.

Для запобігання подальшій деградації глобальної екосистеми необхідно мати новий екоцентричний світогляд і високий рівень екологічної свідомості. Екологічна ситуація в Україні потребує глибоких суспільних перетворень, які відповідають сучасним екологічним реаліям. Однак одних тільки технологічних інновацій недостатньо. Необхідно ще раз розглянути роль соціальних інститутів, світоглядні принципи, соціальні цінності та настанови. Таким чином, ще однією складовою модернізації системи екологічної безпеки виступає інституціональна. Детальніше роль і значення інституціональної складової гарантування екологічної безпеки викладено у працях «Урядові та неурядові організації як інституціональні складові гарантування екологічної безпеки» та «*Environmental safety as a priority factor of international relations under the conditions of globalization: parity basis and principles of formation*». Розкрито передумови та проаналізовано наслідки функціонування урядових і неурядових організацій як дієвої складової інституціональної моделі гарантування безпеки. Виявлено зростаючий вплив недержавних (неурядових) структур як ефективних самостійних суб'єктів сучасної системи міжнародних екологічних відносин.

Таким чином, екологічна модернізація знаменує собою перехід на основі комплексних реформ від деєкологізованого до екологічно орієнтованого суспільства і повинна стати загальнонаціональною стратегією, що, по-перше, сприятиме якісним змінам технологічної бази економіки та її інформаційної складової, по-друге – переходу на ресурсно-інноваційну стратегію розвитку.

Виходячи з вищевикладеного, основні структурні елементи наукової роботи можна навести у вигляді схеми (рис. 2).

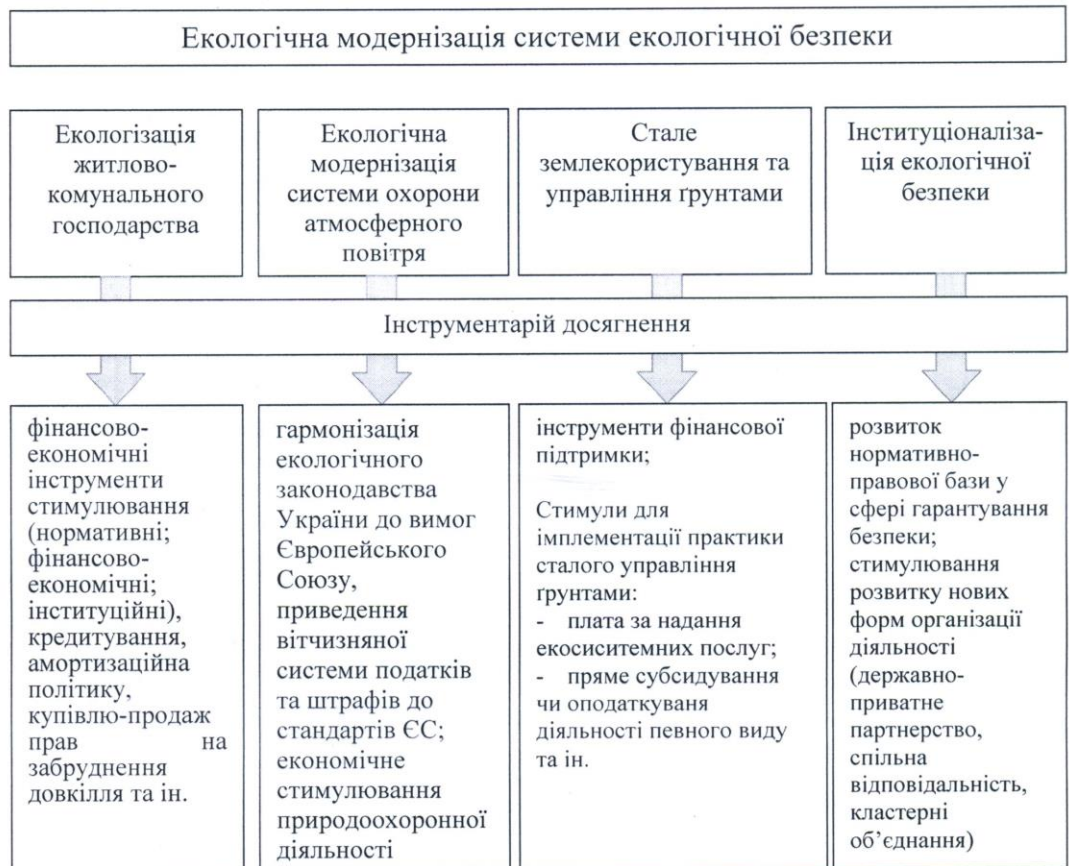

Рис. 2. Концепт дослідження екологічної модернізації системи екологічної безпеки у циклі наукових праць

Результати досліджень викладено у 18 публікаціях, в т.ч. в 3 монографіях (2 з них видані за кордоном), 13 статтях у наукових фахових виданнях України, іноземних виданнях та міжнародних наукометричних базах (Scopus, RePEc, Scientific Indexing Services (SIS), Google Scholar, Index Copernicus та ін.), 4 – у матеріалах наукових конференцій.

Загальний індекс цитування публікацій складає 9 (міжнародна наукометрична база Google-академія), h-індекс=3.

кандидат економічних наук

 А.А. Омельченко

кандидат економічних наук

 Г.С. Штогрин

молодший науковий співробітник

 О.В. Каленська

аспірант

 І.О. Міскевич